

KIRJA-ARVIO:

HENKILÖKOHTAISTA: TUTKIJAN SORMENJÄLKIÄ SELVITTÄMÄSSÄ

Latvala, Johanna & Peltonen, Eeva & Saresma, Tuija (toim.) 2004: Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus, Jyväskylän yliopisto. 396 s.

Anu Laukkanen

Tutkiminen on eräänlaista mysteerien ja arvoitusten selvittämistä, mutta myös tutkijan henkilökohtaiset sitoumukset kirjoitetussa tutkimuksessa ja aineiston tuottamisen ja käsittelyn eri vaiheissa jäävät usein näkymättömäksi. Miksi tutkija on valinnut juuri tämän aiheen? Miksi nämä teoriat? Miltä tutkiminen tuntuu? Miltä tuntuu olla tutkittavana? Voitaisiinko tutkimusta tehdä ja kirjoittaa toisin?

Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen esitellään takakansitekstissä kokeellisen tieteellisen kirjoittamisen foorumiksi ja monipuolisesti tutkimusprosesseista, tutkimukseen osallistuvien subjektiivuudesta ja tunteista sekä toisenlaisesta kirjoittamisesta keskustelevalksi. Artikkelikokoelma on syntynyt Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen ja Kulttuurien tutkimuksen verkoston vuonna 2000 yhdessä järjestämän *Personal Writing* -kesäkoulun innoittamana. Kirjoittajakunta on varsin kirjavaa mutta kuitenkin lähinnä yhteiskuntatieteisiin ja humanistisiin tieteisiin paikantuvaa.

TOISIN TIETÄEN, TOISIN KIRJOITTAEN

Johdannossa Johanna Latvala, Eeva Peltonen ja Tuija Saresma taustoittavat kirjan teemoja ytimekkäästi ja tietoisesti konventionaalisesti. Muun muassa poststrukturalismiin liittyvät erilaiset käänneet ja kriisit 1980-luvulla sekä laadullisten aineistojen yleistyminen yhteiskuntatieteissä nostivat esiin uusia tutkimusprosessia ja tutkimuksen kirjoittamista koskevia kysymyksiä. Erityisesti tutkittavien kohtaamista käsittelevät osuudet tutkimuksissa on kirjoitettu usein persoonallisemmalla tyyllillä kuin muu tutkimus. Kokoelman perusteella kokeileva kirjoittaminen näyttäytyy etenkin henkilökohtaisuutena, usein myös omaelämäkerrallisuutena. Kyse on myös toisenlaisesta tietämisen tavasta. Tutkimuksen ja tietämisen kontekstisidonnaisuus,

paikantuneisuus ja ajallisuus ovat olleet muun muassa feministisen tutkimuksen ja uuden etnografian peruslähtökohtia, joihin useat kokoelman kirjoittajista ahkerasti viittailevatkin.

Tuija Saresma pohtii toisenlaista tietämistä ja kirjoittamista suhteessa artikkeliprojektiinsa, johon hän tuo tutkittavan taideoamaelämäkerran lisäksi mukaan kokemuksensa veljensä itsemurhasta ja siihen liittyvästä surusta. Saresman tapa purkaa tutkimus- ja kirjoittamisprosessiaan sekä pohtia onnistumistaan ja epäonnistumistaan kosketti. Pään tiedon yhdistäminen sydämen tietoon on vaikeaa, kuten myös konventionaalisen kirjoittamisen yhdistäminen kokeilevaan. Tieteellinenkin kirjoittaminen voi olla Saresman mukaan terapiaa, vaikkei se saisi-kaan olla itsetarkoitus. Päivi Rantanen tuo myös esiin toisenlaista tietoa kertomalla hajuainin merkityksestä tiedonlähteenä päihdetyöntekijän työssä.

KOKEILEVAA VIETTELYÄ

Arto Tiihosen artikkeli opastaa kädestä pitäen omaelämäkerrallisen, kuvailevan tai kaunokirjallisesta tyylistä lainailevan tekstin kirjoittajia. Paitsi että Tiihosen teksti vie mukanaan tarinoihin isän ja pojan suhteesta, urheilusta, sukupuolesta, pyöräretkestä, lasten nukuttamisesta ja rodusta, se purkaa hienosti auki tarinoittamisen tapoja, erityyppisiä kirjoituksen lajeja ja ihannelukijoita. Kirjoittaja näyttää pedagogisella tarkkuudella, mitä tuli juuri tehneeksi omassa kirjoituksessaan: millaisia tyyllisiä ja retorisia valintoja teki, miksi kirjoittaa kuten kirjoittaa, sekä miten kiinnittyi tekstissään teoreettisiin keskusteluihin.

Kenelle kirjoitan? Kuka minun tekstiäni lukee? Nimeäkö joku minut tekstissään? Tulenko kuulluksi? Näitä kysymyksiä pohtii Leena Eräsaari kaunokirjallisuudesta esimerkkejä ammentavassa tekstissään. Kirjoittajalla on mielessään sisäislukija, mutta hän tarvitsee myös oikean kuulijan ja lukijan, joka on vieteltävä tekstin pariin.

Tutkija kertojana vietteli minut. Pitkästyttävien tekstien äärellä havaitsin levottomuutta ruumiissa ja mielessä. Viettelevät tekstitkin tiesin kehossani: ihana virtaavuuden tai pakahduttava samastumisen tunne ja satuttava suru vuorottelivat. Eeva Peltonen pohtii kiintoisasti kokoelman päättävässä tekstissään kirjan johdannon kirjoittamista ja kokeellisen kirjoittamisen saralla ansioituneiden autoetnografien, Carolyn Ellisin ja Arthur P. Bochnerin kirjoitusten ja esityksen herättämiä tunteita: ”[...] pitkäväteisyys ja ärsyttävyyys eivät ole pelkästään tekstien ja esitysten ominaisuuksia, vaan kyse on myös lukijoiden ja kuulijoiden odotuksista – ja joissain tapauksissa myös mielentilasta.” (s. 392.) Pitkästyttävältä tuntuvat tekstitkin saavat joskus uuden elämän kun niitä on sulatellut tarpeeksi mielessään. Ne alkavat vietellä, kun ne saavat elämän ja käytön, kun oivallan niiden kanssa jotain tärkeää.

OMAEELÄMÄKERRALLISTA VAI HENKILÖKOHTAISTA?

Oivalluksia ajan kanssa tarjosivat Päivi Kososen ja Teemu Tairan käsitteellisellä tasolla pysyttelevät artikkelit. Taira kritisoi identiteettipoliittisia paikantumisen eleitä kirjoitetussa tutkimuksessa, eli jo vakiintunutta mantraa sukupuolen, iän, seksuaalisuuden etnisyyden luokan ja niin edelleen vaikutuksista tutkimukseen. Yhtä lailla kyytiä saa ei-paikantuneisuus, oletus neutraalista, ei-poliittisesta tieteenteosta. Sitoutuneen tutkimustyön käsitteellä Taira haluaa tähdentää teoreettisten sitoumusten merkitystä havainnoille ja tutkimuksen vaikutusta kohteeseensa. Kaikella tutkimuksella on vaikutuksia, tiedostettiin sitä tai ei. Sitoutuneisuus sisältää kaikki liikkuvat ja muuttuvat kontekstit, jotka tutkimustyöhön vaikuttavat ja joilla tutkimustyöhön on vaikutusta.

Omaelämäkerrallisuus tutkimustekstissä voidaan nähdä toisaalta ongelmallisena identiteettipoliittikkaan tukeutumisenä, toisaalta kyseessä voi olla artikuloitu, strateginen liittoutuminen tiettyjen subjektien kanssa. Usein tiedostamaton omakohtaisuuden käyttö saattaa liittyä teorian oikeuttamiseen ja lukijan vakuutteluun. Taira kysyykin: kuka tätä voi välttää? Miten omakohtaisuutta voisi paremminkin hyödyntää performatiivisena aktina ja retorisenä strategiana?

Henkilökohtaisuus voi olla omien tunteiden ja kokemusten ”tuntoista” hyödyntämistä, kuten Päivi Kosonen ehdottaa. Hän arvioi uudelleen omaelämäkerrallista kirjoittamista teoretisoineen Philippe Lejeunen tapaa korostaa ”kirjoittamisen tapahtumaa tai toimintaa”, jolloin huomio kiinnittyy omaelämäkerralliseen diskurssiin ja kertomisen konventioihin muistelemisen ja kuvittelemisen problematiikan jäädessä syrjään. Kososen mukaan oletus kokemuksellisesta yhteisyydestä voisi kuitenkin auttaa tulkitsijaa, vaikka tietenkin kokemus on aina moninkertaisesti välittyntä. Tulkitsemisessa koetellaan lukijan kykyä kuunnella tekstissä välittyviä tunteja. Kokoelman muut kirjoittajat ryhtyvätkin tuumasta toimeen.

Maarit Leskelä-Kärki käsittää juuri henkilökohtaisuuden tutkimuksessaan avaimena: miten tutkija kohtaa historiallisen subjektin ajatuksineen, tunteineen ja kokemuksineen? Miten tämä kohtaaminen saa tutkijan tuntemaan erilaisia tunteita, miten tunteet vaikuttavat tutkimuskysymyksiin ja -otteeseen? Kolmen sisaruksen kirjeissä, päiväkirjoissa ja muissa kirjallisissa tuotoksissa kerrottujen elämien äärellä tutkijan haasteellisena lähtökohtana on menneisyyden ja sen yksilöiden arvostaminen ja ymmärtämään pyrkiminen, joka sisältää ajatuksen kunnioittamisesta. Yhtä aikaa tulisi olla myös kriittinen. Leskelä-Kärjellä henkilökohtaisuus on tutkimusaineiston laatuun liittyvää, ei omaelämäkerrallista.

Omaelämäkerrallisia elementtejä hyödyntävät sekä siirtokarjalaisia soteleskiä tutkiva Jaana Loipponen että rotuun ja sukupuoleen liittyviä kysymyksiä pohtiva Helena Oikarinen-Jabai. Oikarinen-Jabain artikkeli liikutti hyvän elokuvan tavoin. Tekstin kaunokirjalliset jaksot vievät satuttavasti pienen tytön maailmaan ja valottavat elävästi, millaista on olla gambialais-suomalaisen tytärten äitinä, millaista äidin tyttärenä.

Henkilökohtaisuus ja omaelämäkerrallisuus, kollektiiviset ja myyttiset naisten tarinat limittyvät toisiinsa myös Mimi Whiten tekstissä, jonka lähtökohtana on elokuvaopiskelijoiden yllättävä, torjuva reaktio kurssilla esitettyyn kahteen feministiseen kokeelliseen elokuvaan. Opiskelijat lukivat elokuvat tunnustuksellisia omaelämäkertoina ja ohittivat elokuvallisuuden täysin. Myös Maarit Mäkelän oman taiteen tekemisen reflektiota, oman elämän muistelua, äiti–tytär-suhteiden mahdollisuuksia, henkilökohtaisuutta ja kulttuurisuutta käsittelevä teksti kutsuu mukaan peilaamaan omia kokemuksia. On mahdotonta erottaa mihin henkilökohtainen loppuu ja mistä kulttuurinen alkaa.

KAUHUA JA SYLLISYYTTÄ TUTKIJANKAMMIOSSA

Pelko salaisuuksien paljastamisesta ja tutkittavien loukkaamisesta lienee tuttua kaikille ihmistieteilijöille. Ruthellen Josselson on psykologinen narratiivitutkija ja psykoterapeutti, jolle tulkinnosta keskusteleminen tutkittavien kanssa aiheutti kauhua, syyllisyyttä ja häpeää. Näitä tunteita kirjoittaja analysoi, kuten myös tutkittaviensa vaivaantunutta oloa. Tulkinnat saattavat terapeuttisuudessaankin lukita tutkittavien käsityksiä itsestään. Johanna Latvala on kenialaisen keskiluokan perhe-elämää tutkiessaan törmännyt perhesalaisuuksiin. Miten suojata tutkittavia ja heidän läheisiään? Latvala on herännyt tutkimusprosessissaan pohtimaan myös omaa positiotaan suhteessa monivaimoisuuteen ja sen vaikutusta tiedon tulkintaan. Josselsonin mukaan kaikki nämä tunteet osoittavat, että tutkija kunnioittaa kertojiaan ja että siihen liittyy aina syyllisyyttä, kauhua ja pelkoa. Syyllisyys suojaa tutkijaa menemästä liian pitkälle. Usein tutkija tulee myös liioitelleeksi omaa valtaansa tutkittaviin, vaikka näitä pelkoja onkin aiheellista pohtia. Kirja ei tarjoa varsinaista tunteiden teoretisointia, mutta se on silti erittäin tervetullut lisä tunteita ja tutkimuksen tekemistä käsittelevään kirjallisuuteen.

Kirjoitettu tutkimus on kuin sormenjälki: kahta samanlaista ei ole. Kirjan tekstit osoittavat hienolla tavalla, miten tutkijan eletty elämä ja tunteet kytkeytyvät tutkimuksen tekemiseen sen kaikissa vaiheissa. Se tarjoaa myös vaihtoehtoisia tapoja henkilökohtaisen otteen näkyväksi tekemiseen. Kokoelma puhuttelee erityisesti omaelämäkerrallisten aineistojen kanssa työskenteleviä, mutta varmasti muitakin toisenlaisesta tietämisestä ja kirjoittamisesta kiinnostuneita tutkijoita. Ja kuten kirjan toimittajat johdannossaan toteavat: ”jos kokeileva kirjoittaminen kerta kaikkiaan ärsyttää, saattaa tutustuminen ainakin auttaa piirtämään omia rajojaan lukijana ja kirjoittajana” (s. 44).

FM Anu Laukkanen valmistele folkloristiikan väitöskirjaa Turun yliopistossa.